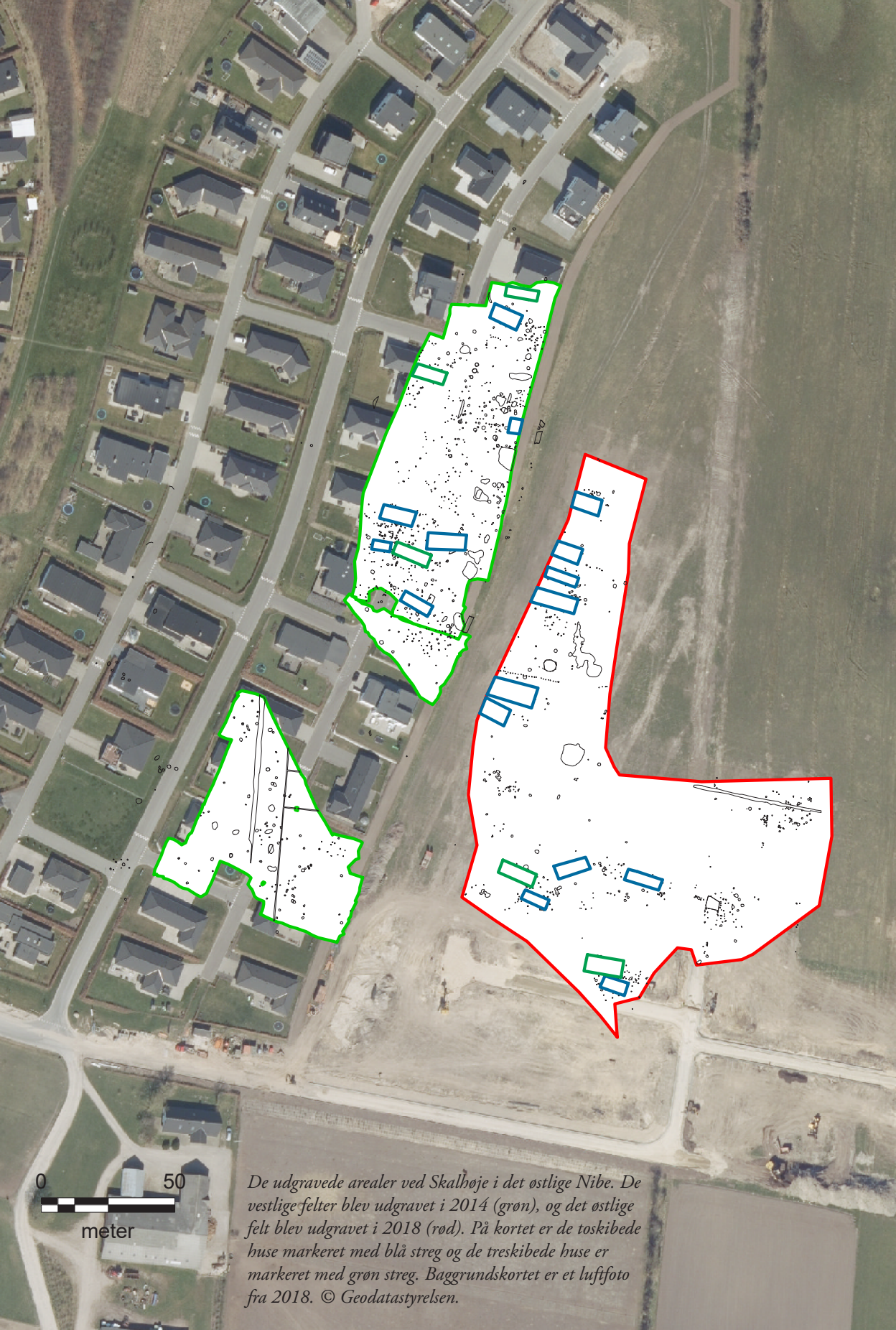

De udgravede arealer ved Skalhøje i det østlige Nibe. De vestlige felter blev udgravet i 2014 (grøn), og det østlige felt blev udgravet i 2018 (rød). På kortet er de toskibede huse markeret med blå streg og de treskibede huse er markeret med grøn streg. Baggrundskortet er et luftfoto fra 2018. © Geodatastyrelsen.

Af
Karin Johannesen

Oldtidens typehuse

Fra toskibede til treskibede huse ved Skalhøje i Nibe

Siden 2014 er der i den nordøstlige del af Nibe udstykket nye parcelhusgrunde ad flere omgange, men det kuperede landskab ved Nibe var allerede i oldtiden attraktivt for de mennesker, der levede i området. Det viser de arkæologiske undersøgelser, som er blevet foretaget i forbindelse med udstykningerne. Der er nemlig fundet spor efter bebyggelse fra slutningen af bondestenalderen (1900 f.Kr.-1700 f.Kr.) og begyndelsen af bronzealderen (1700 f.Kr.-1500 f.Kr.). Efter de seneste udgravninger i 2018 er der nu fundet spor efter i alt 16 såkaldt toskibede huse og fem treskibede langhuse.

Det er ikke overraskende, at der er fund fra oldtiden netop her, for lige nord for udstykningerne (syd for Skal Plantage) ligger en gruppe af gravhøje, og mod øst ligger gravhøjen Skal Høj på en bakketop med udsigt ud over Binderup ådal mod øst.

Omfanget af bopladsen

Husene ved Skalhøje er som nævnt opført både som toskibede og som treskibede. De toskibede huse, også kaldet midtsulehuse, er kendetegnet ved, at tagkonstruktionen blev båret af én række stolper, som stod centralt i husets længderetningen. Flere af husene havde også nedgravet gulv. Det betyder, at gulvet i den ene ende af huset lå lavere end jordoverfladen uden for huset. Husenes vægge var stolpesatte og enkelte fund af brændt lerklining tyder på, at væggene også var beklædt med dette. Tre af de toskibede huse ved Skalhøje er ved hjælp af ^{14}C-prøver dateret til henholdsvis slutningen af bondestenalderen (ca. 1900-1700 f.Kr.) og begyndelsen af bronzealderen (ca. 1700-1500 f.Kr.).

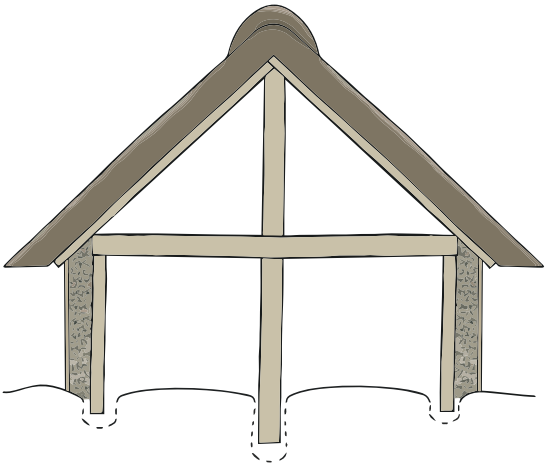

Toskibet hus: Hustypen har i husets længderetning en enkelt række stolper, som bærer taget. Typen kaldes toskibet, da det i tværsnit kan opdeles i to dele. Udover rækken af tagbærende stolper, så har der været stolper i væggene og andre opdelinger af huset – såsom skillevægge. Husene er oftest 5-6 m brede, og indgangene har gennem tiden været placeret forskellige steder i husenes lange vægge. De toskibede huse har været brugt som bolig, og forekommer fra bondestenalderen til ældre bronzealder (3.900-1.500 f.Kr). De kendes desuden igen fra middelalderen.

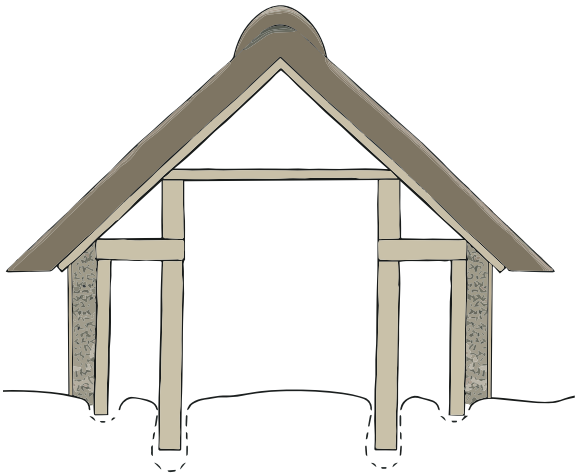

Treskibet hus: I et treskibet hus bæres taget af to rækker af kraftige stolper, som er placeret ned igennem husets midte. Hustypen kaldes treskibet da det i tværsnit kan deles op i tre dele. Husene har haft stolper i ydervæggene og andre opdelinger i husene – som skillevægge og båse til dyrene. Husene er 5-6 m brede og har oftest været indrettet med bolig i den ene ende (mod vest) og stald i den anden (mod øst). Treskibede huse blev bygget i det meste af bronzealderen og i jernalderen og vikingetiden (1.500 f.Kr. – 1.050 e.Kr.).

De arkæologiske udgravninger har også vist, at der lå treskibede huse i området. Denne hustype har to rækker af tagbærende stolper i husets længderetning i stedet for blot én række. De var almindelige fra bronzealderen og helt frem til vikingetiden, og da kun de tagbærende stolper og enkelte vægstolper var bevaret i de treskibede huse ved Skalhøje, er de derfor vanskelige at datere alene baseret på hustypen. ^{14}C-dateringer viser dog, at et af de treskibede huse er fra ældre bronzealder (ca. 1400-1200 f.Kr.).

Imellem husene har der på et tidspunkt gået et hegn, som har strakt sig fra vest mod øst. Hegnet er fra begyndelse af bronzealderen (ca. 1700-1400 f.Kr.) og altså samtidigt med de toskibede huse. Det adskiller husene på pladsen i en nordlig og en sydlig gruppe, men da man ikke har kunnet lokalisere hele hegnets forløb, er det uvist, om hegnet har omsluttet et enkelt hus eller et større bopladsområde.

Lige nord for hegnet blev der fundet spor efter en cirkulær konstruktion. I modsætning til husene er det usikkert, hvad

denne konstruktion har været brugt til. Det er muligt, at stolpesporene, som står i en cirkel på ca. fire meter i diameter, har været en lille dyrefold med indgang mod vest. Den lille cirkulære konstruktion er ligeledes samtidig med de toskibede huse.

Hvem boede på pladsen?

Vi ved ikke særligt meget om indbyggerne i husene, men der er fundet keramik, flintafslag og flintgenstande som kornsegl, dolkfragmenter og pilespidser, som alle er typiske for bondestenalderen og den tidlige bronzealder. Kornsegl er brugt til at høste korn, mens pilespidserne kan være brugt til jagt og som våben.

Ved et af de toskibede huse blev også fundet et lille dekoreret hængesmykke af skifer. Smykket er formet som en mejsel og er 3,5 cm langt og 0,7 cm bredt med en gennemboring i den brede ende. Det lille smykke kan have fungeret både som et smykke og en amulet for bæreren af vedhænget.

Dekoreret vedhæng i skifer.

Kornsegl i flint, 11 cm.

Fundene viser, at indbyggerne ved Skalhøje har levet af både landbrug og jagt, og flintafslagene viser, at man selv har lavet disse redskaber. Det lille vedhæng af skifer har nok snarere haft en mere personlig betydning, og har været brugt som et smykke. Der er kun fundet omkring 100 af denne type skifervedhæng i hele Danmark oftest i forbindelse med grave, så vedhænget har formentlig været et værdsat smykke med særlig betydning for ejeren.

Udvikling af bebyggelsen

Genstandsfundene og ^{14}C-prøver bekræfter, at bopladsen ved Skalhøje blev anlagt i den sidste del bondestenalderen ca. 1900

f.Kr., og at den fortsat var beboet ind i første halvdel af bronzealderen, det vil sige omkring år 1300 f.Kr.

De ældste toskibede huse ligger mod vest, mens husene bliver yngre mod øst, hvor de yngste toskibede huse er fra den første halvdel af bronzealderen, ca. 1400 f.Kr. Den yngste del af bopladsen ligger mod syd, hvor arkæologerne fandt rester efter to treskibede huse, hvoraf det ene altså stammer fra ca. 1300 f.Kr. Der ligger også tre treskibede huse mod vest, men ligesom de treskibede huse mod syd, så ligger de i udkanten af bebyggelsen.

Som dateringerne også viser, så har alle husene ikke været samtidige. Hvis man formoder, at et hus har haft en levetid på ca. 50 år, så har der formentlig ligget 2-3 huse samtidig, som har flyttet rundt inden for området i perioden fra yngre bondestenalder til ældre bronzealder (1900-1300 f.Kr.).

Bronzealderen
Ny byggeskik markerer en nye tid

Fundene ved Skalhøje viser også, hvordan byggeskikken ændrede sig markant i begyndelsen af bronzealderen fra to- til treskibede huse. De to hustyper er nemlig meget forskellige både i forhold til deres konstruktion og rumlighed. De toskibede huse fra den sene del af bondestenalderen har kun én række tagbærende stol-

Østenden af et toskibet hus med nedgravet gulv. Det mørke område er det nedgravede gulv, og omkring nedgravningen ses de indridsede stolper fra det stolpesatte vægforløb.

per, og de har haft nedgravet gulv. De treskibede huse har derimod haft to rækker stolper og flere af de treskibede huse har også haft en ildgrube centralt placeret i husets øst- eller vestende. Den har formentlig været brugt i forbindelse med opvarmning og tilberedning af mad.

De toskibede huse med nedgravet gulv fra Skalhøje tolkes som langhuse til beboelse, hvor østenden har været brugt til opbevaring. Det samme lader til at være tilfældet i de treskibede huse, da husene er forholdsvis små, og ildgruberne forekommer i både øst- og vestenden. Traditionelt har man opfattet overgangen fra to- til treskibede huse som et tegn på, at man begyndte at bruge vestenden af husene som stald, men i disse tidlige huse ved Skalhøje fra begyndelsen af bronzealderen tyder det ikke på, at man har haft stald i husene.

Bopladsen ved Skalhøje er på ingen måde særlig i forhold til måden at bygge huse på. Som mange andre lignende fund ser man her, hvordan en ny byggeskik blev mere og mere almindelig, og hvordan den efterhånden blev fremherskende fra bronzealderen og frem til vikingetiden. Treskibede huse blev dog stadig bygget helt frem til middelalderens begyndelse omkring år 1050.

Introduktionen af treskibede huse sker nogenlunde samtidig i hele det danske område, og byggetraditionen kommer formentlig fra områderne syd for det nuværende Danmark. Hvorfor denne nye byggeskik vinder indpas, er usikkert, men der var flere fordele ved de treskibede huse. Der var mulighed for at bygge en kraftigere tagkonstruktion ligesom det tillod at bygge større og længere huse, og indvendigt gav den treskibede konstruktion et større åbent areal midt i huset uden generende stolper.

Det treskibede hus bliver i ældre bronzealder det nye typehus, og indbyggere ved Skalhøje har – ligesom befolkningen i resten af Danmark – fulgt denne nye byggeskik. Skiftet fra to- til treskibede huse er ved Skalhøje formentlig sket fra den ene generation til den næste. Bronzealderen er dermed kendetegnet ikke blot ved udbredelsen af genstande i det nye metal bronzen, men også ved en ny byggeskik. Begge dele må have haft stor indflydelse på både samfundet som helhed og for menneskene som individer.